

*Л.М. Чумак
м. Житомир*

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК МОВИ ТА МИСЛЕННЯ

Дослідження структур репрезентації знань, як процесу взаємодії людини з навколишнім світом, іншими людьми, представляють нову когнітивно-дискурсивну наукову парадигму знань [2]. Лінгвістичні дослідження вивчення мови як певної системи репрезентації знань, безпосередньо пов'язується з вивченням загальних принципів та механізмів співвідношення когнітивних та мовних структур.

Мова, як пізнавальне знаряддя кодування та трансформації знань, є не лише внутрішньою здатністю людини, а й надана людині ззовні та створена незалежно від конкретного індивіда, нав'язуючи йому при засвоєнні свій спосіб категоризації й концептуалізації світу та внутрішнього рефлексивного досвіду етносу [7, с. 32]. Мовне спілкування "передбачає певний рівень стандартизації знань" [1, с. 15].

Сучасні дослідження в мові спрямовані на вивчення та зображення світу дійсності, співвідношень між людиною та світом, світом та знаннями, знаннями та діяльністю. Мова враховує знаходження в ній людини як творця світу лінгвальних сутностей. Основні акценти змістилися з об'єкта пізнання на суб'єкт, тобто людина розглядається у мові й, відповідно, мова в житті людини.

З точки зору свідомого чи несвідомого мислення, розум людини розглядається як динамічна, самоорганізована система, а набуті знання людини мають безпосередній зв'язок з процесами мислення. Знання про світ і про себе як джерело активної внутрішньої і зовнішньої діяльності людини, розглядаються як "нейрофізіологічний варіант еволюційної епістемології" [6]. А форми та способи репрезентації знань постають як центральне поняття моделювання, пізнавальний механізм.

Виходячи з факту того, що мова здатна встановити складові знання і досвіду людини, що виявляються у формі концептів, можна стверджувати, що існування концептів підтверджується

посередництвом мови. Концепт розуміється не просто як ментальна одиниця, а як мовний конструкт, що створює світ мовних сутностей і, як наслідок цього, створює світ соціуму. Уміння людини класифікувати предмети та явища навколишньої дійсності, об'єднуючи їх у логічні (або абстрактні) класи понять, які диференціюються між собою, пояснює як відбувається відображення дійсності у свідомості людини. Адже "концепти існують в ментальному просторі індивідуума не у вигляді чітких понять, а як "пучки" уявлень, понять, знань, асоціацій, переживань, що супроводжують кожне слово та інше мовне вираження" [5, с. 38].

Людина здатна пізнати концепт лише тому, що він існує як можливість своєї реалізації у конкретних умовах комунікації. Мова не є віддзеркалюванням людської дійсності, а лише певним чином відображає її, передає суб'єктивний образ об'єктивної реальності. Відтворенню дійсності сприяє складний процес мислення – абстрагування, який супроводжується віддалянням когнітивних (постульованих) структур від реальності, втрачаючи при цьому контакт з дійсністю. Процеси мовного абстрагування "є більш високим етапом пізнання світу – пізнання, що відбувається шляхом оперування мовними знаками та мовними висловами" [3, с. 5]. Отже пізнання світу відбувається "мовою або за допомогою мови"[4, с. 20-21], тобто мова здатна створювати світ.

Мова й мислення пов'язані між собою діалектичними відношеннями й утворюють взаємозумовлену єдність. Мислення може бути словесним, вербальним (зі звуковим образом), та несловесним, невербальним (тобто, яке не можна досягнути словом, а, наприклад, зоровим, жестовим, тактильним, образом поведінки тощо). Існує мислення, яке не має безпосереднього відношення до мовного мислення. Саме тому мовне мислення не вичерпує ані всіх форм думки, ані всіх форм мислення. У мовному вираженні людина передає тільки певну частину образів дійсності, а саме свій когнітивний досвід.

Ступінь абстрактності або конкретності на вербальному рівні, що пов'язується з операціями мислення, порівняння, ототожнення, установленням подібностей чи відмінностей, позначається вибором засобів та способів мовної репрезентації знань.

Лінгвокогнітивний аспект вивчення мовних явищ передбачає інтегрований підхід, що ґрунтується на взаємопов'язаному використанні всіх структурних компонентів слова (як основ, так і афіксальних елементів) у процесі творення нової мовної одиниці. І, оскільки, набір символів, якими оперує людина в ході мовленнєвої діяльності трактується як концепт, лінгвокогнітивний напрям дослідження словотвору об'єднує як основоцентричний, так і формантоцентричний аспекти.

Аналіз співвіднесення механізмів змін мовної системи з процесом пізнання та закріплення його результатів дозволяє прослідкувати як видозміни пізнавальних процесів в мові, так і зміни самої мови, що відбувається під впливом цих процесів, які і зумовлюють її постійне збагачення та розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Болдырев Н.Н. Типы знаний и их репрезентация в языке: сб. науч. тр. /отв. ред. Н. Н. Болдырев. – Тамбов: Изд-во ТГУ им. Г. Р. Державина, 2007. – С. 12-28.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. академия наук. Ин-т языкознания. – М.: Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
3. Кубрякова Е.С., Ирисханова О.К. Языковое абстрагирование в наименованиях категорий // Известия РАН. Серия литературы и языка. 2007. – № 2. – С. 3-12.
4. Кубрякова Е.С. В поисках сущности языка: вместо введения // Когнитивные исследования языка. Вып. IV. Концептуализация мира в языке: коллективная моногр. / гл. ред. Е.С. Кубрякова, отв. ред. вып. Н. Н. Болдырев; Федеральное агентство по образованию, Рос. акад. наук, Учреждение Рос. акад. наук Ин-т языкознания РАН,

ГОУВПО «Тамб. гос. ун-т им. Г.Р. Державина» Общерос. обществ. орг. «Рос. ассоц. лингвистов-когнитологов». – М.: Ин-т языкознания РАН, Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г.Р. Державина, 2009. – С. 11-24.

5. Манаенко Г.Н. Соотношение «Концепт – понятие – значение»: коммуникативный аспект / Г.Н. Манаенко // Изменяющаяся Россия и славянский мир: новое в концептуальных исследованиях: сборник статей / отв. ред. М.В. Пименова. – Севастополь: Рибэст, 2009. – С. 37-44. – (Серия «Концептуальные исследования». Вып. 11).

6. Матурана У., Варела Ф. Древо познания: биологические корни человеческого понимания / Пер. с англ. Ю.А. Данилова. М.: Прогресс-Традиция, 2001. – 223 с.

7. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.